

FREE TIME IN THE DOMESTIC TIME BUDGET OF PROFESSIONALLY ACTIVE WOMEN

Women's free time

URSZULA PARNICKA

*The Josef Pilsudski University of Physical Education in Warsaw, Poland
Faculty of Physical Education in Biała Podlaska, Recreation Department*

Mailing address: Urszula Parnicka, Faculty of Physical Education, 2 Akademicka Street,
21-500 Biała Podlaska, Poland, tel. +48 83 3428753, e-mail: parnicka@wp.pl

Abstract: New trends in women's attitudes and behaviour call for scientific approach to address the issue of free time management and organisation patterns. Convergence of the two roles played by women in the professional as well as family context is the primary factor affecting their free time. Abundance of duties related to the above roles hampers full enjoyment of various social and cultural rights, including the right to free time and leisure.

The purpose of the study was to determine the amount of free time at the disposal of professionally active women in comparison to their other social duties within the daily time budget, such as professional duties, parental responsibilities and sleep.

The study was conducted on the basis of the research data covering 2090 professionally active women (residents of Biała Podlaska, Chełm, Lublin and Zamość).

The performed analyses revealed that free time enjoyed by the surveyed group of women is substantially restricted by numerous caregiving and parental duties, professional activities and obligations related to private life. For a majority of the respondents minimized free time on weekdays lies within the sphere of expectations and unsatisfied needs, as the declared leisure time of up to one hour provide no appropriate conditions for regeneration of psychophysical strength. Greater amounts of free time are available on days-off and then they take as many as 6 hours a day. The differentiating factors are the number of children, marriage length and marital status. Women with fewer children, long-married or single had more free time at their disposal.

Key words: time budget, free time, woman

Introduction

One of the fundamental determinants of changes occurring in the modern world, and at the same time one of the most significant criteria of new diversifications and divisions, is the time organisation in everyday life. Not only the approach to the daily time budget is different but it also generates inter alia gender-, age- and education-based differences. The speed of changes can first and foremost be detected in the working time-free time relation. In line with the current tendency in the European culture, free time represents a value of which every individual should take full advantage. It is commonly understood as private good, intended for regeneration of mental and physical strength, personal development and voluntary participation in miscellaneous forms of social life.

The problem of time (and in particular free time) organisation within the 24-hour time budget is a frequently addressed question in sociology, pedagogy, economics, and psychology [1, 4, 6, 8].

Although significance attached to the problem of women's free time continues to increase, insight into the issue is still superficial. Aside from the endeavours to enhance the free time structure and function in regard to professionally active women, this social group has come into the focus of attention as in the days of rapid social changes, women's attitudes towards free time evidently exemplify modern approach. One of the important activities which influence women's free time and leisure is their professional activity with all its consequences,

housework, parental duties as well as elementary life necessities.

The starting point of the undertaken analysis was the assumption that the time budget involves both compulsory as well as preferred (freely selected) activities.

Such approach is fairly frequently employed in the studies of the time budget and oscillates around the antinomy of working time and free time [5, 9]. Working time is identified with compulsory activities, while free time – with uninhibited selection of activities. In the case of professionally active individuals, working time means paid-for time, strictly specified and “restricted” by the requirements of work organisation and the necessity to abide by the regulations and technological regimes. Whereas in its free time an individual is released from the requirements imposed during working time, can show its true character, makes independent decisions as to what to do, how and with whom. However, specificity of the daily activities undertaken by professionally active women leads to narrowing of the unrestricted choice within the non-working hours. In extreme cases, nonetheless not isolated, unrestricted choice is impossible. It results from the fact that obligations related to children upbringing and to a greater extent to family functioning have rigid structure and are a consequence of a voluntarily assumed duty.

The peculiar situation of professionally active women is contingent upon the necessity to realise their social roles, frequently mutually exclusive, i.e. professional and family roles. It should also be noted that the course of woman's life and her

free time is to a greater extent related to the events en famille than at work [3, 11]. In this respect it is explicitly required to analyse the time budget, including free time, of this female group which seems to be most burdened with professional and extra-professional obligations.

The purpose of the study is to determine the free time share in the structure of other categories included in the daily time budget of professionally active women.

Materials and methods

The study was conducted on the basis of the research data covering 2090 professionally active women with their own families (residents of Biała Podlaska – 23.3%, Chełm – 16.0%, Lublin – 22.8%, and Zamość – 37.8%).

The majority of the surveyed women was 27 – 36 years old (63.3%), 1/5 of them oscillated within the range of 18-26 (20.7%). Women at the age of 37-46 amounted to 15.8%, whereas women over 46 constituted merely 1.0% of the entire group.

Most of the surveyed women were mothers with two (44.2%) and one child (40.6%). Other women were mothers with three children or more.

In the surveyed group, most women had incomplete higher education (37.1%), with a prevailing trend towards secondary (26.7%) and higher education (24.4%). 11.8% of the respondents finished vocational schools, whereas none of them had only elementary education.

The following four categories of the daily time budget were considered in the study:

- time assigned for professional work, including commuting,
- time assigned for domestic and parental duties,
- time assigned for sleep,
- free and leisure time.

Results and their discussion

The analysis of the time assigned for professional work revealed that most women devoted for this type of activities 9-10 hours a day (54.9%). This result was most representative for women with a university degree and mothers with fewest children. Slightly fewer than 41.7% of the respondents worked 4-8 hours. Only few women assigned for professional work 11-12 hours a day (3.3%) (Fig.1).

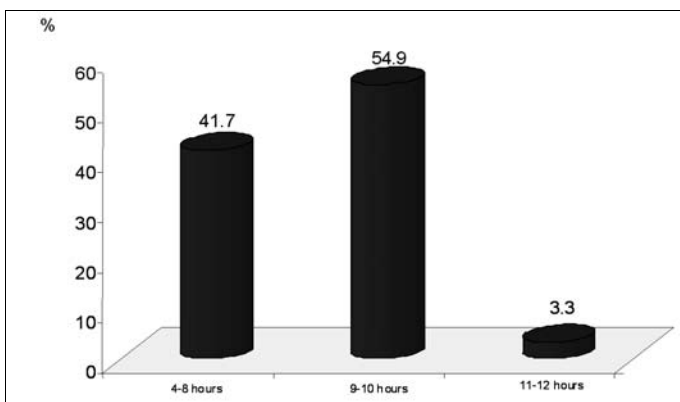

Fig. 1. Time assigned for professional work (n=2090)

The domestic and parental duties are also a fairly time-consuming activity for a number of the respondents, the more so as almost half of them were mothers of children up to 7 years old. As many as 63.3% of the surveyed women stated they

devoted 4-7 hours a day to these activities, while every third woman estimated that domestic and parental duties took her 1-3 hours (28.3%) (Fig.2).

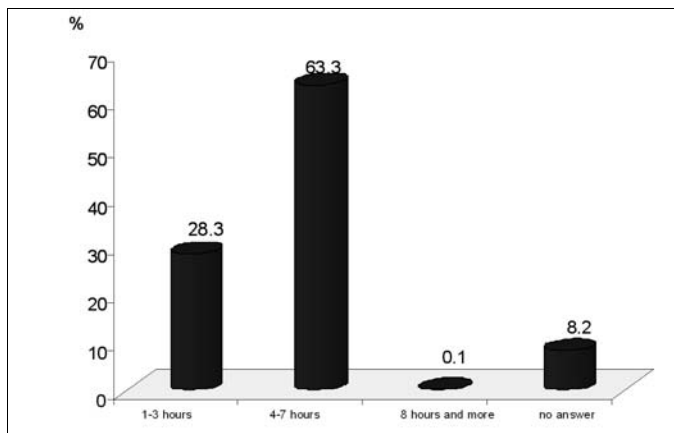

Fig. 2. Time assigned for parental duties (n=2090)

Biological conditions of parental childcare, motherly love and tenderness necessary for development of older children, have been extended in our tradition into care of all family members which requires plenty of time from women – frequently difficult to classify into a specific category. It mainly results from the fact that the folk tradition underlying Polish culture conferred upon women few rights that would allow them to decide about matters of everyday life but let them be resolved under pressure from an extended family. In this respect, there is an interesting relation between the amount of time assigned for domestic and parental duties and the number of children (Table 1). From the point of view of the study purpose, it is important that 45% of the surveyed women were mothers with at least one child up to 7 years old.

Table 1. Amount of the time assigned for domestic and parental duties in relation to the number of children (n=1911)*

Time	Number of children		Two		Three and more		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%
1-3 hours	295	34.8	201	21.9	95	65.1	591	30.9
4-7 hours	553	65.2	715	78.0	51	34.9	1319	69.0
over 8 hours	0	0.0	1	0.1	0	0.0	1	0.1
Total	848	100	917	100	146	100	1911	100

G – 115.9, r=0,061, p<0,001

* Note: Discrepancy between the total population indicated in the above table and in the characteristics of the surveyed group results from rejection of improperly completed questionnaires concerning the presented features.

It was shown, contrary to the expectations, that women with fewer children devoted less time to domestic and parental duties, whereas mothers with three children or more assigned for such duties 1-3 hours per day. An in-depth analysis of this phenomenon could explain the observed inconsistency. Women with fewer children were women who held university degree and functioned in full families which is also associated with their deeper educational awareness.

Another category analysed in the daily time budget was the time assigned for sleep. For a definite majority of the surveyed women it ranged from 6 to 8 hours per day (71.6%). Over one fifth of the respondents used to sleep 9-11 hours, whereas only 6.7% of women devoted 3-5 hours to sleep (Fig.3).

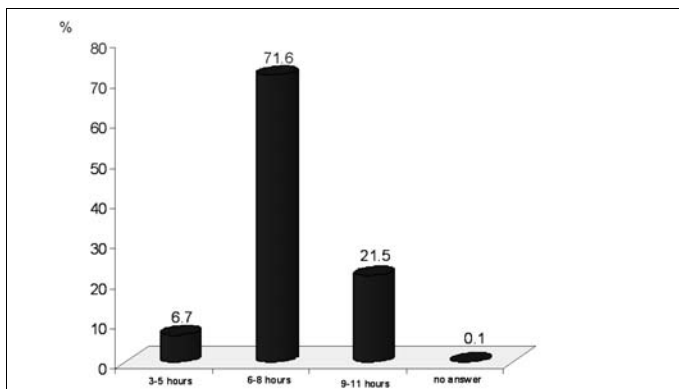

Fig. 3. Time assigned for sleep (n=2090)

In scientific research free time plays a significant diagnostic role in the daily time budget and therefore it was subject to a more detailed analysis by dividing it into free time on working days and days-off. It is a common knowledge that the amount of free time available on such days tend to vary to a considerable extent due to the character and content of the undertaken jobs and professional duties.

A characteristic feature of studies on the free time budget of professionally active women with families is a particularly indistinct and unstable border line between the time devoted to leisure and duties (or work) in the case of such activities as optional non-compulsory education, minor service activities for personal use, some forms of family life, activities related to household upkeep, etc. In the literature this type of time is sometimes referred to as concurrent, polychronic or semi-free time [2, 4, 10], and it covers simultaneous performance of activities which belong to separate orders, e.g. combining duties with entertainment and leisure (listening to music while cooking, reading books while taking care of a child, etc.). Such approach challenges the division into free time and working time. A similar complication is encountered in the case of compulsion, but also pleasure, instrumentality, but authenticity as well. According to E. Tarkowska [7], women's ability of symbolic mediation between different categories of time, between time assigned for family and various institutions, between time connected with paid work, caregiving, and sometimes with personal needs, can be held up as example by everyone. In the situation of job emergency, specific women's time experiences can play a decisive role in the society.

It is difficult to define, in terms of the mentioned time categories, where runs the line separating free time from the time assigned for work and any other duties without referring to mental make-up of an individual. Therefore the hardly identifiable border line between pleasure and duty, between self-satisfaction and usefulness, is left to be determined by a studied individual, under assumption of its reliability.

In this study the analysis of the free time budget defined by the respondents involved separation of free time available on working days and on days-off. As a result, it was discovered that over half of the respondents had less than one hour of free time on a working day (57.5%). Almost every four women stated that she is able to save up 1-2 hours a day (22.6%), 15.8% of the respondents had 3 hours or more, and merely 4.1% of the surveyed group had no free time for personal use on a working day (Fig. 4).

Such fairly considerable divergence in the free time budget can be attributed to differences in age, education, number of children. Statistically significant differences in these features were at the assumed level of significance. Younger women with university degree and fewer children had more free time at their disposal.

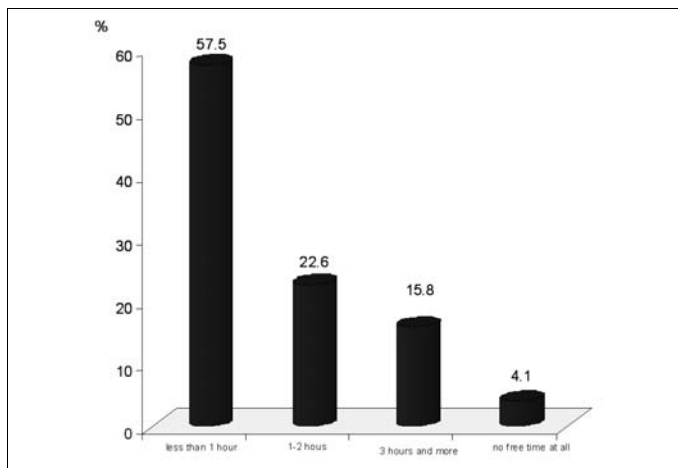

Fig. 4. Amount of free time on weekdays (n=2090)

Disproportionately higher amounts of free time were characteristic for Saturdays and Sundays. In accordance with the obtained results, the free time budget on days out of work ranged from 5 to 6 hours in over half of the respondents (56.9%). 42.7% of the surveyed women were able to save up seven hours or more, and only 0.4% of the studied participants declared they had 3 or 4 hours of free time (Fig. 5).

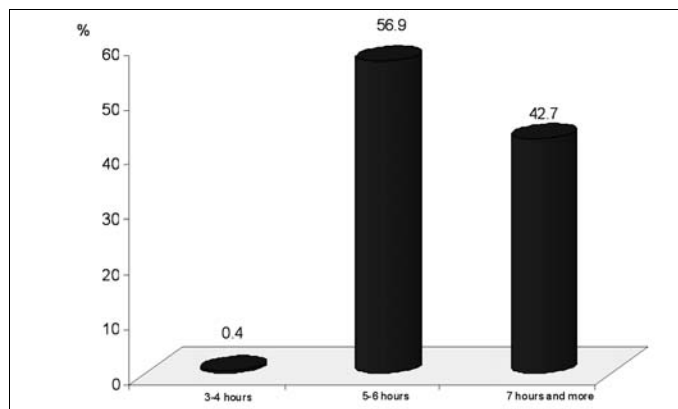

Fig. 5. Amount of free time on days-off (n=2090)

It should be emphasized that the number of children accounts for the considerable differences in the free time budget on days-off. The fewer the children, the greater the free time budget.

As the number of hours included in the entire free time budget is constant, obviously any fluctuations in time assigned for any other component of the time budget must involve changes in the time occupied by other activities. However, adjustability of the specific activities runs at a different level. Working time is hardly adjustable while greatest modifiability distinguishes the time out of work, in particular free time. It means that increased free time to a considerably lesser extent affects the sleep time or the time assigned for domestic and parental duties. Similarly, the increased sleep time to a significantly greater degree results in limitation of free time than of time devoted to domestic duties.

Conclusions

1. The category of free time on weekdays in the surveyed group of women is rather an item on their wish list than their reality. The amount of up to one hour, declared in most cases,

provides no satisfactory conditions for regeneration of psycho-physical strength. It is a consequence of a clash between the traditional role played by women in households and their new role of an economic partner in the modern family. Apart from that demands of a variety of everyday life necessities, among which domestic and parental duties are of particular importance, significantly restricts the free time budget of professionally active women. An explicit increase in their free time is noted on their days-off.

2. The amount of time assigned for essential professional duties constitutes on average approximately eight hours a day. Professional work in respect of primary employment, which is a component of generally available time, underlies fairly precise separation into leisure and working time. However, the time devoted to professional work by the respondents was not limited to the time spent at work, but it also included the time spent out of a working place, in a library, at home, etc. Therefore commuting, on account of compulsory character of activities related to professional work, was also included in the time assigned for professional work.

3. The time devoted to domestic and parental duties was approximated by the respondents to 5 hours and it extended over all household members. House and family, earlier extended, now increasingly more nuclear, plays a bigger part than personal preferences and determines the women's social environment.

4. In a majority of cases, the time of night rest indicated by the respondents (6-8 hours) corresponded to the physiological requirements defined as eight hours.

Acknowledgements

The study was supported by grant No. 6P05D01521 from the State Committee for Scientific Research (KBN).

Literature

1. Adair J. (2000) Anatomia czasu – zarządzanie czasem. Studio MPK, Warszawa.
2. Hall E.T. (1999) Inny wymiar czasu. WSzE, Warszawa.
3. Kay T. (1996) Women`s word and women`s worth: the leisure implications of women`s changing employment patterns. *Leisure Studies*, 15, 1.
4. Pięta J. (2004) Pedagogika czasu wolnego. WSzE, Warszawa.
5. Słaby T. (1996) Czas wolny w świetle badania budżetu czasu. [w:] Budżet czasu ludności. Studia i analizy statystyczne. GUS, Warszawa, 96.
6. Stompka P. (2002) Socjologia – analiza społeczeństwa. Znak, Kraków.
7. Tarkowska E.T. (2001) Czas społeczny a czas wolny : koncepcje i współczesne przemiany. [in]: A. Żarnowska, A. Szwarz (ed.) Kobieta i kultura czasu wolnego. DiG, Warszawa, 17-36.
8. Tauber J. (1998) Pedagogika czasu wolnego – zarys problematyki. WSHiG, Poznań.
9. Tabak J. (1997) Gospodarowanie czasem i maksymalne wykorzystanie dnia. *Lider*, 2, 5-7.
10. Zawadzka A. (1996) Aleksandra Kamińskiego – koncepcja czasu wolnego. Moje odczytanie. [in]: M. Walczak (ed.) Koncepcja czasu wolnego A. Kamińskiego. WSP, Zielona Góra, 9-35.
11. Zawadzka A. (1998) Społeczne aspekty wypoczynku młodych kobiet. *Prace Pedagogiczne*. CXXX. UW, Wrocław.

Submitted: July 13, 2007

Accepted: December 13, 2007

CZAS WOLNY W DOMOWYM BUDŻECIE CZASU KOBIET AKTYWNYCH ZAWODOWO

Czas wolny kobiet

URSZULA PARNICKA

*Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie
 Zamiejscowy Wydział Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej, Zakład Rekreacji*

Adres do korespondencji: Urszula Parnicka, Zamiejscowy Wydział Wychowania Fizycznego,
 ul. Akademicka 2, 21-500 Biała Podlaska, tel. 083 3428753, e-mail: parnicka@wp.pl

Streszczenie: Nowe tendencje w postawach i zachowaniach kobiet domagają się naukowego zainteresowania. Owo zainteresowanie, dotyczy ich czasu wolnego. Zasadniczym elementem kształtującym czas wolny kobiet aktywnych zawodowo jest zbieżność dwóch ról: roli zawodowej i rodzinno-domowej. Wielość obowiązków wynikających z pełnienia powyższych ról utrudnia korzystanie z różnego rodzaju praw społeczno-kulturalnych, w tym prawa do czasu wolnego i wypoczynku.

Celem badań było ujawnienie ilości czasu wolnego kobiet aktywnych zawodowo na tle innych czasów społecznych w dobowym budżecie czasu, takich jak : czas pracy zawodowej, obowiązków wychowawczych i czas snu.

Podstawę do realizacji powyższego celu badawczego stanowił materiał pochodzący od 2090 kobiet aktywnych zawodowo (mieszkanek Białej Podlaskiej, Chełma, Lublina, Zamościa).

W wyniku analiz stwierdzono, iż czas wolny badanej kategorii kobiet jest czasem mocno ograniczonym przez wielość obowiązków opiekuńczo-wychowawczych, aktywizację zawodową oraz osobiste powinności życiowe. Minimalizacja czasu wolnego w dni powszednie dla większości badanych leży w sferze oczekiwań i niezaspokojonych potrzeb, bowiem deklarowana przez respondentów niepełna godzina nie stwarza warunków do regeneracji sił psychofizycznych. Natomiast dni wolne od pracy zawodowej charakteryzują się znacznie większymi rozmiarami czasu wolnego i sprowadzają się do 6 godzin dziennie. Czynnikiem różnicującym jest liczba posiadanych dzieci, staż małżeński i stan cywilny. Im mniejsza liczba dzieci, dłuższy staż małżeński i wolny stan cywilny, tym większa ilość czasu wolnego.

Słowa kluczowe: budżet czasu, czas wolny, kobieta

Wstęp

Jednym z podstawowych symptomów zmian dokonujących się we współczesnym świecie, a jednocześnie jednym z istotniejszych kryteriów nowych zróżnicowań i nowych podziałów jest czasowa organizacja życia codziennego. Stosunek do dobowego czasu jest nie tylko zróżnicowany, ale różnicuje ludzi ze względu na płeć, wiek, wykształcenie, itp. Tempo zmian dotyczy przede wszystkim relacji czas pracy – czas wolny. Czas wolny jest obecnie w kulturze europejskiej taką wartością, której realizacja zdaje się być pożądana przez każdego człowieka. W powszechnej świadomości występuje jako dobro jednostki, służące regeneracji sił psychicznych i fizycznych, rozwojowi i dobrowolnemu udziałowi w różnych formach życia społecznego.

Problematyka gospodarowania czasem (a w szczególności czasem wolnym) w skali 24-godzinnego budżetu jest dość często poruszana na gruncie socjologii, pedagogiki, ekonomii, psychologii [1, 4, 6, 8].

Choć ciągle wzrasta znaczenie problemu czasu wolnego kobiet, to jednak wiedza na ten temat nie jest zbyt bogata. Oprócz dążenia do doskonalenia struktury i funkcji czasu wolnego w odniesieniu do kobiet aktywnych zawodowo, powodem skoncentrowania uwagi na tej kategorii osób jest m.in. fakt, że w dobie obecnego tempa przemian społecznych, postawy kobiet wobec czasu wolnego zawierają w sobie najwyraźniej cechy nowoczesności. Jednym z ważnych działań kształ-

tujących czas wolny i wypoczynek kobiet jest działalność zawodowa z wszelkimi jej konsekwencjami, prace domowe i rodzinne oraz elementarne konieczności życiowe.

Punktem wyjścia w podjętej analizie uczyniono tezę, iż w budżecie czasu mieści się czas wypełniony zajęciami wynikającymi zarówno z przymusu jak i preferencji (swobody wyboru).

Takie podejście jest dość często stosowane w badaniach budżetu czasu i obraca się wokół antynomii czasu pracy i czasu wolnego [5, 9]. Czas pracy utożsamiamy ze sferą przymusu, natomiast czas wolny – ze sferą swobody wyboru zajęć. Czas pracy w przypadku ludzi aktywnych zawodowo jest to czas sprzedany, ściśle określony i „zniewolony” przez wymogi organizacji pracy i konieczność podporządkowania się przepisom i reżimom technologicznym. Natomiast, w czasie wolnym człowiek przestaje być podporządkowany wymogom czasu pracy, staje się sobą, sam decyduje o tym, co ma robić, w jakim tempie i w czym towarzystwie. Jednak specyfika codziennego funkcjonowania kobiet, aktywnych zawodowo, powoduje drastyczne zawężenie pola swobodnego wyboru w czasie pozazawodowym. W przypadkach skrajnych, lecz nieodosobnionych, zanika jakakolwiek możliwość swobodnego wyboru. Dzieje się tak dlatego, że obowiązki wynikające z wychowania dzieci i szerzej, funkcjonowania rodziny, są zajęciami o sztywnych strukturach i są konsekwencją dobrowolnie przyjętego na siebie obowiązku.

Szczególne sytuacja kobiet, aktywnych zawodowo, uwarunkowana jest koniecznością pełnienia często wykluczających się ról społecznych, tj. roli zawodowej i roli rodzinnej. Jednakże stwierdzić trzeba, iż bieg życia kobiety i jej czas wolny wiąże się bardziej ze zdarzeniami w życiu rodzinnym niż zawodowym [3, 11]. W związku z tym wyraźnie zaznacza się potrzeba analizy budżetu czasu, w tym czasu wolnego tej kategorii kobiet, która wydaje się najbardziej obciążona zawodowymi i pozazawodowymi obowiązkami.

Celem pracy jest zbadanie ilości czasu wolnego w strukturze innych kategorii dobowego budżetu czasu kobiet aktywnych zawodowo.

Materiał i metody

Podstawę do realizacji badań stanowił materiał pochodzący od 2090 kobiet aktywnych zawodowo i posiadających własne rodziny /mieszkanek Białej Podlaskiej -23,3%, Chełma -16,0%, Lublina - 22,8%, Zamościa - 37,8%/.

Badana grupa to kobiety w zdecydowanej większości 27-36 letnie (63,3%), wiek jednej piątej badanych pań oscylował w granicach 18-26 lat (20,7%). Kobiety w wieku 37-46 lat stanowiły 15,8%, natomiast panie powyżej 46 roku życia - to zaledwie 1,0% całości badanych.

Wśród badanych przeważały matki z dwojgiem (44,2%) i jednym dzieckiem (40,6%). Pozostałe to matki trójki i więcej dzieci.

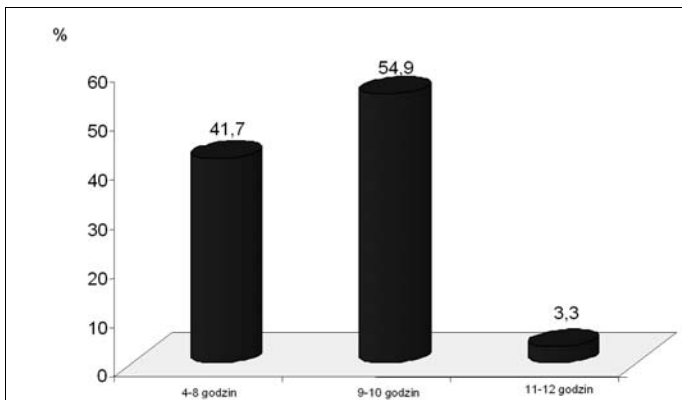
W badanej grupie dominowały kobiety z niepełnym wyższym wykształceniem (37,1%), z tendencją do wykształcenia średniego (26,7%) i wyższego (24,4%). Wykształceniem zawodowym legitymowało się 11,8% badanych, natomiast wykształcenia wyłącznie podstawowego nie zanotowano w badanej populacji.

W badaniu uwzględniono cztery kategorii dobowego budżetu czasu:

- czas przeznaczony na pracę zawodową, w tym dojazd do pracy,
- czas poświęcony obowiązkom domowo-wychowawczym,
- czas przeznaczony na sen,
- czas wolny.

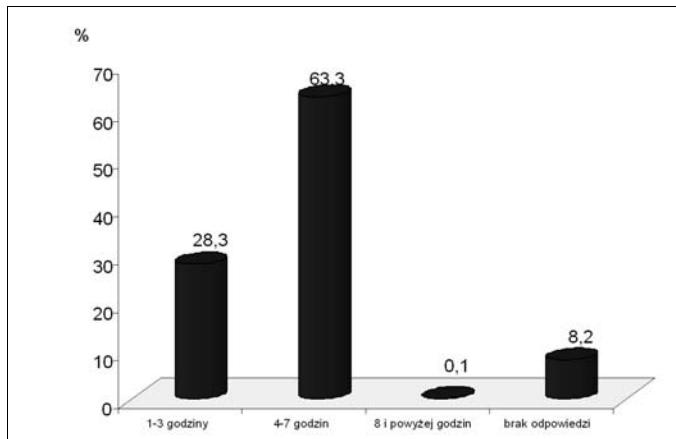
Wyniki i ich omówienie

Analizując wymiar czasu pracy zawodowej badanej grupy wyliczono, że najwięcej kobiet na tego typu zajęcia poświęcało od 9-10 godzin dziennie (54,9%). Wynik ten był najbardziej reprezentatywny dla kobiet z wyższym wykształceniem oraz matek najmniejszej liczby dzieci. Nieco mniej, bo 41,7% respondentek pracowało 4-8 godzin. Do rzadkości należały kobiety, które na pracę zawodową poświęcały 11-12 godzin (3,3%) (Ryc.1).

Ryc. 1. Czas przeznaczony na pracę zawodową (n=2090)

Obowiązki domowo-wychowawcze - to również dość czasochłonne zajęcie dla wielu respondentek, tym bardziej, że prawie połowa badanej populacji to matki dzieci do 7 lat. Aż 63,3% kobiet twierdziło, że poświęca na nie 4-7 godzin dziennie, natomiast co trzecia badana szacuje, że obowiązki domowo-wychowawcze zajmują jej od 1-3 godzin (28,3%) (Ryc.2).

Ryc. 2. Czas przeznaczony na obowiązki wychowawcze (n=2090)

Biologiczne uwarunkowania opieki nad małym dzieckiem, troskliwość i opiekuńczość matczyna niezbędna do rozwoju dzieci większych, rozciągnęły się w naszej obyczajowości na opiekę nad wszystkimi członkami rodziny, co wymaga od kobiet wiele czasu - często trudnego do klasyfikacji do określonej kategorii. Wynika to stąd że ludowe korzenie polskiej kultury dały kobiecie niewielkie prawa decydowania o sprawach codziennych, ale przypisywały je naciskowi szerszej rodziny. Interesująca w tym zakresie jest zależność ilości czasu przeznaczanego na obowiązki domowo-wychowawcze od liczby posiadanych dzieci (Tab. 1). Ważną informacją dla celów badawczych jest to, iż 45% ogółu badanych - to matki posiadające co najmniej jedno dziecko do 7 lat.

Tabela 1. Ilość czasu poświęcana na obowiązki domowo-wychowawcze a liczba dzieci (n=1911)*

Ilość czasu	Liczba dzieci		Jedno		Dwoje		Troje i więcej		Razem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1-3 godziny	295	34,8	201	21,9	95	65,1	591	30,9		
4-7 godzin	553	65,2	715	78,0	51	34,9	1319	69,0		
ponad 8 godzin	0	0,0	1	0,1	0	0,0	1	0,1		
Razem	848	100	917	100	146	100	1911	100		

G - 115,9, r=0,061, p<0,001

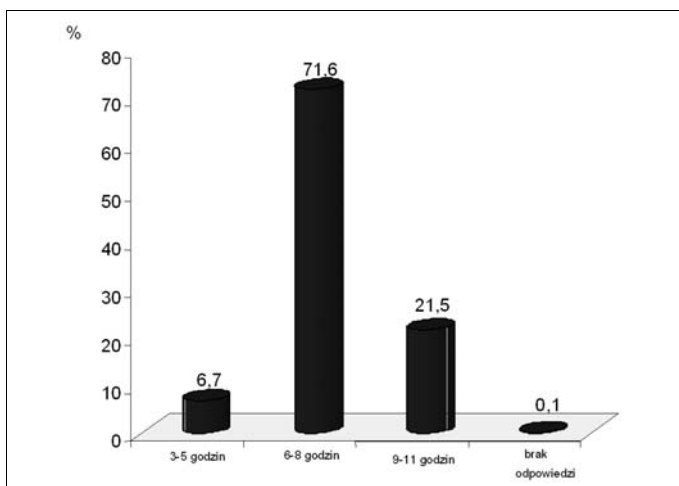
* Uwaga: Niezgodność liczby populacji w tabeli z podaną w charakterystyce badanej grupy wynika z tego, iż przy jej analizie odrzucano nieprawidłowo wypełnione ankiety, dotyczące prezentowanych cech

Wykazano, wbrew oczekiwaniom, że kobiety z mniejszą liczbą dzieci poświęcały więcej czasu na obowiązki domowo-wychowawcze, natomiast matki trójki i więcej dzieci na ten cel przeznaczały od 1-3 godzin dziennie. Głębsze analizy tego zagadnienia tłumaczą zaistniałą nieprawidłowość. Otóż panie posiadające mniejszą liczbę dzieci - to kobiety z wyższym wykształceniem i funkcjonujące w pełnych rodzinach, co wiąże się z wyższą świadomością wychowawczą tej kategorii kobiet.

Kolejną analizowaną kategorią w dobowym budżecie czasu jest czas przeznaczony na sen. Dla zdecydowanej większości badanych kobiet oscylował on w granicach 6-8 godzin na dobę

(71,6%). Ponad jedna piąta badanych spała od 9-11 godzin, zaś tylko 6,7% kobiet na ten cel przeznaczała od 3-5 godzin (Ryc.3).

W badaniach naukowych wymiar czasu wolnego w dobowym budźcie czasu ma szczególną wartość diagnostyczną, w związku z tym wobec niego dokonano bardziej szczegółowej analizy, wyodrębniając czas wolny w dni robocze i wolne od pracy. Powszechnie wiadomo, że rozmiary czasu wolnego w te dni są dość różnicowane ze względu na charakter i treść wykonywanych prac i obowiązków zawodowych.

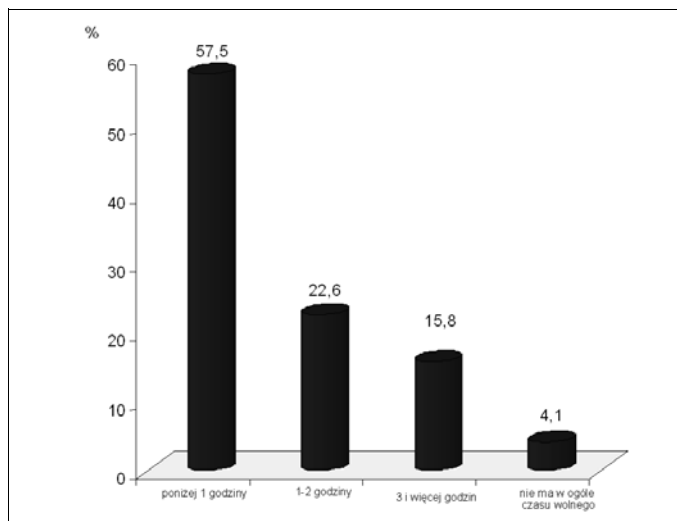
Ryc. 3. Czas przeznaczony na sen (n=2090)

Charakterystyczne dla badań nad budżetem czasu wolnego kobiet pracujących zawodowo i posiadających własne rodziny jest szczególnie nieostra i niestała granica pomiędzy czasem wypoczynku a czasem obowiązków (czy pracy) w przypadku takich czynności jak: pewne pozaobowiązkowe formy kształcenia, drobne czynności usługowe wykonywane na własny użytek, niektóre formy życia rodzinnego, czynności związane z prowadzeniem gospodarstwa domowego, itp. W literaturze przedmiotu ten rodzaj czasu określany jest czasem współbieżnym, polichronicznym lub czasem półwolnym [2, 4, 10], polegającym na jednoczesnym wykonywaniu czynności należących do różnych porządków, np. na łączeniu obowiązków z rozrywką i przyjemnością (słuchanie muzyki podczas gotowania, czytanie książek podczas opieki nad dzieckiem itp.). Takie podejście podważa czystość podziału na czas wolny i czas pracy. Podobną komplikację stwarza czas wolny w przypadku przymusu, ale i przyjemności, instrumentalności, ale i autentyczności. Według E. Tarkowskiej [7] - zdolność kobiet do symbolicznej mediacji między różnymi czasami, między czasem rodziny i różnych instytucji, między czasem płatnej pracy, opieki, czasem dla siebie może stać się wzorem dla wszystkich. W sytuacji zagrożenia pracy w społeczeństwie decydującą rolę może odegrać specyficzne doświadczenie czasu kobiet.

Trudno jest bowiem nie uciekając do sfery psychiki jednostki, jednocześnie określić gdzie w ramach wymienionych przedziałów czasowych przebiegają linie oddzielające czas wolny od czasu pracy i wszelkich obowiązków. W związku z tym trudna do uchwycenia płynność granic pomiędzy przyjemnością a obowiązkiem, między samozadowoleniem a użytecznością, zostaje pozostawiona określeniu jej przez jednostkę badaną, przyjmując jej wiarygodność.

W przeprowadzonych badaniach, analizując określone przez respondentki zasoby czasu wolnego, oddzielnie traktowano budżet czasu w dni robocze, oddzielnie w dni wolne od pracy zawodowej. W wyniku tej analizy stwierdzono, że ilość czasu wolnego ponad połowy badanych kobiet wynosiła po-

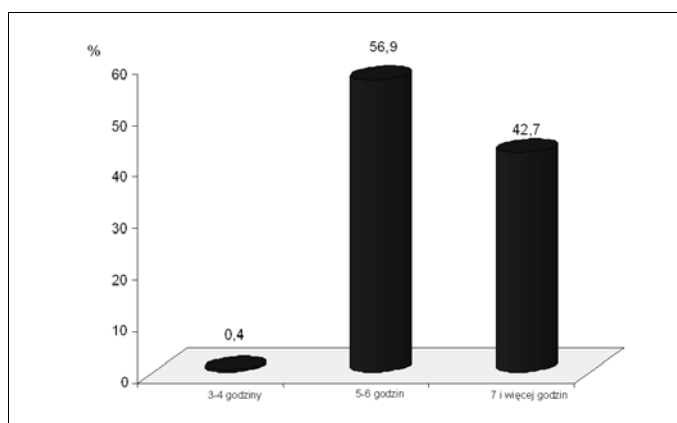
niżej 1 godziny w ciągu dnia roboczego (57,5%). Prawie co czwarta kobieta twierdziła, że jest w stanie wygospodarować od 1-2 godzin dziennie (22,6%), 3 i więcej godzin czasu wolnego posiadała 15,8% badanych, a zaledwie 4,1% ogółu ankietowanych w ogóle nie dysponowało czasem dla siebie w ciągu dnia pracy (Ryc.4).

Ryc. 4. Ilość czasu wolnego w dni powszednie (n=2090)

Te dość pokaźne rozbieżności w rozmiarach czasu wolnego spowodowane były różnicą wieku, wykształcenia, liczbą posiadanych dzieci. Istotnie statystycznie różnice tych cech kształtowały się na przyjętym poziomie istotności. Większe rozmiary czasu wolnego charakteryzowały kobiety młodsze, z wyższym wykształceniem i mniejszą liczbą posiadanych dzieci.

Soboty i niedziele charakteryzowały się niewspółmiernie większą ilością czasu wolnego. Zgodnie z otrzymanymi wynikami, ilość czasu wolnego w dni wolne od pracy zawodowej u ponad połowy respondentek mieściło się w granicach 5-6 godzin (56,9%). Siedem i więcej godzin potrafiło wygospodarować 42,7% badanych, a tylko 0,4% ankietowanych pań deklarowało, iż dysponowało 3-ma lub 4-ma godzinami czasu wolnego (Ryc.5).

Ryc. 5. Ilość czasu wolnego w dni wolne od pracy zawodowej (n=2090)

Należy podkreślić, iż budżet czasu wolnego w dni wolne od pracy najbardziej różnicuje liczba posiadanych dzieci. Im mniejsza liczba dzieci, tym większa ilość czasu wolnego.

Ponieważ cały budżet czasu charakteryzuje się stałą liczbą godzin, jest rzeczą oczywistą, że zmiany w wymiarze jakiegokolwiek elementu budżetu czasu muszą pociągać za sobą zmia-

ny w wymiarze czasowym pozostałych zajęć. Jednak poszczególne zajęcia charakteryzują się niejednakową elastycznością. Najmniej elastyczny jest czas pracy, najbardziej zaś czas pozazawodowy, a szczególnie czas wolny. Oznacza to, że np. wydłużenie czasu wolnego w znacznie mniejszym stopniu wpływa na skrócenie snu, czy czasu przeznaczanego na obowiązki domowo-wychowawcze. Podobnie przedłużenie snu w znacznie większym stopniu wpływa na ograniczenie czasu wolnego niż np. przeznaczanego na obowiązki domowe.

Wnioski

1. Kategoria czasu wolnego w dzień powszedni wśród badanych pań jest bardziej życzeniem niż rzeczywistością. Deklarowana, w większości przypadków, niepełna godzina nie stwarza warunków do regeneracji sił psychofizycznych. Wynika to ze zderzenia tradycyjnej roli kobiety w gospodarstwie domowym z jej nową rolą partnera ekonomicznego we współczesnej rodzinie. Poza tym nacisk różnorodnych konieczności życiowych dnia codziennego, spośród których szczególnie ważnymi są obowiązki domowo-rodzinne, w dużym stopniu ogranicza zasoby czasu wolnego kobiet aktywnych zawodowo. Dni wolne od pracy charakteryzują się wyraźnym wzrostem czasu wolnego.

2. Ilość czasu poświęconego podstawowym obowiązkom zawodowym wynosi średnio około ośmiu godzin dziennie. Praca zawodowa w zakresie podstawowego zatrudnienia, będąca elementem czasu ogólnego, stanowi kryterium dość precyzyjnego podziału na czas wolny i czas zajęty. Jednak czas pracy zawodowej badanej kategorii kobiet nie zamykał się w okresie pobytu w pracy zawodowej, ale wykorzystywany był w terenie, bibliotece, we własnym domu, itp. W związku z tym dojazdy do pracy, ze względu na przymusowy charakter działań związanych z pracą zawodową zostały włączone do czasu pracy zawodowej.

3. Czas przeznaczony na obowiązki domowo-wychowawcze określany przez badane panie na średnio 5 godzin, rozciąga się na wszystkich domowników. Dom i rodzina, dawniej rozszerzona – z czasem coraz bardziej nuklearna – jest bardziej znacząca niż osobiste preferencje i wyznacza społeczny świat kobiety.

4. Określony przez większość respondentek czas przeznaczony na wypoczynek nocny (6-8 godzin) był zbliżony do fizjologicznej prawidłowości, określanej na osiem godzin.

Podziękowania

Badania finansowano przez Komitet Badań Naukowych, projekt nr 6P05D01521.

Piśmiennictwo

1. Adair J. (2000) Anatomia czasu – zarządzanie czasem. Studio MPK, Warszawa.
2. Hall E.T. (1999) Inny wymiar czasu. WSzE, Warszawa.
3. Kay T. (1996) Women`s word and women`s worth: the leisure implications of women`s changing employment patterns. *Leisure Studies*, 15, 1.
4. Pięta J. (2004) Pedagogika czasu wolnego. WSzE, Warszawa.
5. Słaby T. (1996) Czas wolny w świetle badania budżetu czasu. [w]: Budżet czasu ludności. Studia i analizy statystyczne. GUS, Warszawa, 96.
6. Stompka P. (2002) Socjologia – analiza społeczeństwa. Znak, Kraków.
7. Tarkowska E.T. (2001) Czas społeczny a czas wolny : koncepcje i współczesne przemiany. [w]: A. Żarnowska, A. Szwarc (red.) Kobieta i kultura czasu wolnego. DiG. Warszawa, 17-36.
8. Tauber J. (1998) Pedagogika czasu wolnego – zarys problematyki. WSHiG, Poznań.
9. Tabak J. (1997) Gospodarowanie czasem i maksymalne wykorzystanie dnia. *Lider*, 2, 5-7.
10. Zawadzka A. (1996) Aleksandra Kamińskiego – koncepcja czasu wolnego. Moje odczytanie. [w]: M. Walczak (red.) Koncepcja czasu wolnego A. Kamińskiego. WSP, Zielona Góra, 9-35.
11. Zawadzka A. (1998) Społeczne aspekty wypoczynku młodych kobiet. *Prace Pedagogiczne*. CXXX. UW, Wrocław.

Otrzymano: 13.07.2007

Przyjęto: 13.12.2007